

ЛІМОНЧЕНКО Віра – доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії імені професора Валерія Григоровича Скотного, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 24, вул. Івана Франка, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (limonchenko57@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4770-7199>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.40.200822>

Бібліографічний опис статті: Лімонченко, В. (2020). Ніцшеанство: як сумісні нігілізм та філософія життя? *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»*, 40, 62–76. doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.40.200822>

НІЦШЕАНСТВО: ЯК СУМІСНІ НІГІЛІЗМ ТА ФІЛОСОФІЯ ЖИТТЯ?

Анотація. Мета роботи. У статті розглядається питання співвідношення філософії життя і нігілізму: з терміном «ніцшеанство» пов'язується саме апологія життя, але яким чином Ніцше відстоює права життя і як можна співвіднести життєстверджуючий характер філософії Ніцше з нігілізмом?

Методологія. Під час здійснення дослідження і викладу досліджуваної проблеми первинно значущим є метод поглибленого рефлексивно-критичного читання, що передбачає роботу з поняттями і встановлення нюансів смислу під час використання різних термінів. Теоретичною основою дослідження є таке розуміння філософії, коли вона постає рефлексивною самосвідомістю думки, з'ясуванням шляхів формування суб'єктивності, що активізує ресурси феноменології – увагу до первинно-конституційованих змістів свідомості з очищенням поняття від подальших нашарувань. Значущим є і метод діалектико-логічного аналізу – робота з поняттями, які припускають витончене розрізнення і взаємне перетворення. **Наукова новизна.** Показано, що в цілому можна визнати, що Ніцше ставить завдання обґрунтувати життєстверджуючі принципи, і в цьому контексті перевага віддається установкам волі до влади, в той час як із нігілізмом пов'язані конотації занепадницького

ослаблення, декадансу. Співвіднесені так, ці принципи постають протилежними, але під час їх експлікації простежується логічна зв'язність і зумовленість. Домінанта інтересів Ніцше – увага до первинного і непідробного, того, що становить дієву силу всього, на що і вказано в першій книзі, провідна тема якої – оптика подвійного бачення, експлікованого через дію двох начал, усупереч поширеній думці, жодному з них Ніцше не віддає перевагу. Посилання на ілюзорність, у якій ми живемо, стає засадою децю іншого іменування філософії Ніцше, яку досить звично називати нігілізмом. При цьому особлива увага приділена конструктивній ролі «ніщо» як умові творчої дії. **Висновки.** Жадання влади розкривається як нестримна воля до творчості. Внутрішньо логічно ув'язані творче становлення як те, що Заратустра любить у людини, її готовність до зміни і переоцінки звичних прив'язаностей, що і іменується причереністю на загибель, тобто глибинна засада творення – здатність увійти у стан відкритості і свободи від нагромаджених смислів.

Ключові слова: ніцшеанство, життя, нігілізм, творчість.

LIMONCHENKO Vira – Doctor of Philosophy, Professor, Professor of the Department of Philosophy named after Professor Valery Grigorovich Skotnyi Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (limonchenko57@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4770-7199>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.40.200822>

To cite this article: Limonchenko, V. (2020). Nitszsheanstvo: yak sumisni nihilizm ta filosofia zhyttia? [Nietzscheanism: how are nihilism and philosophy of life compatible?]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filosofia» – Human Studies. Series of «Philosophy»: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 38, 62–76. doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.40.200822> [in Ukrainian].

NIETZSCHEANISM: HOW ARE NIHILISM AND PHILOSOPHY OF LIFE COMPATIBLE?

Summary. The purpose of the work. The article deals with the relationship between philosophy of life and nihilism: the term Nietzscheanism is related to the apology of life, but how Nietzsche asserts

*the rights of life and how one can correlate the life-affirming nature of Nietzsche's philosophy with nihilism. **Methodology.** In carrying out the research and presentation of the problem under investigation, the method of advanced reflexive-critical reading, which involves working with concepts and establishing nuances of meaning when using different terms, is of primary importance. The theoretical basis of the study is such an understanding of philosophy, when it arises with a reflexive consciousness of thought, explaining ways of forming subjectivity, which activates the resources of phenomenology – attention to the primary-constituted content of consciousness in the cleansing of concepts from further layers. The method of dialectical-logical analysis is important as well when working with concepts that imply sophisticated discernment and mutual transformation. **Scientific novelty.** It is shown that on the whole it is possible to recognize that Nietzsche sets the task of substantiating the life-affirming principles and in this context prefers the setting of the will to power, while the connotations of declining decay and decadence are associated with nihilism. Taken together, these principles appear to be the opposite, but their explication traces logical coherence and conditionality. Dominant of Nietzsche's interests is attention to the primary and the genuine, one that constitutes the power of everything, as stated in his first book, the leading theme of which is the optics of dual vision, explicated through the action of two principles, contrary to popular thought, neither of them is what Nietzsche prefers. The reference to the illusoriness in which we live becomes the basis of a somewhat different naming of Nietzsche's philosophy, which is quite habitually called nihilism. At the same time, special attention is paid to the constructive role of nothing as a condition of creative action. **Conclusions.** The desire for power is revealed as an unbridled will to creativity. Internally logically linked creativity is what Zarathustra loves in man, and the willingness to change and reassess habitual affections, which is called doom to death, that is, the deep foundation of creation is the ability to enter into a state of openness and freedom from the accumulation of senses.*

Key words: Nietzscheanism, life, nihilism, creativity.

Постановка проблеми. Терміном «ніцшеанство» часом позначають будь-які впливи і сприйняття спадщини Ніцше, але в більш строгому сенсі він застосовується під час акцентування сили життя, агресивно-експансивного ствердження індивідуальної волі, переоцінки (ламки) традиції, невпинного зростання

і виходу за межі вже встановленого – в такому аспекті ніцшеанство постає апологією життя, або більш академічно – філософією життя. Розгляд ідейної спадщини Ніцше як філософії життя – звичне словниково-енциклопедичне формулювання. Г. Ріккерт (1998), розглядаючи нові модні течії під критико-аналітичним кутом зору, констатує, що під філософією життя не слід розуміти філософію про життя як деяку частину світу, для філософії життя характерно швидше те, що вона намагається за допомогою самого поняття життя побудувати цілісне розуміння світу і життя. Життя ставиться в центр світового цілого, і усе, про що йде мова, має бути віднесено до життя. Вона бачиться ключем до всіх дверей філософської будівлі. Життя оголошується власною «сутністю» світу і органом його пізнання. Саме життя повинне із самого себе філософствувати самостійно, без інших понять, і така філософія буде безпосередньо переживатися (с. 210). Можуть бути різні експлікації філософії життя: як позначення філософських дисциплін про органічні та біологічні процеси життя: як синонім «філософії практичного життя» з її акцентом на «життєву мудрість», «мистецтво життя», що оформляється як реакція на раціоналістичну філософію; як спроба іншого, ніж систематичний тип мислення, який би поєднав мислення і поезію, думку і життя і протистояв би досвідом і переживанням логічному доведенню. Певною мірою у спадщині Ніцше можливо виявити всі наведені нюанси, при тому, що працює ще один дуже важливий принцип: можна бачити такий смисл філософії життя, коли передбачається філософствування від життя, що вказує на специфічність вихідної підстави – самого життя мислителя, і такий підхід до філософії Ніцше став загальноновизнаним: його життя і філософія нерозривні (Лютий, 2016, с. 51), можна навіть підсилити – саме його життя стає філософським актом, і якщо реальне філософствування присутнє в житті кожної людини, здійснюється домінантно несвідомо, то у випадку Ніцше рефлексивне ставлення до свого життя практикується з юності. Але можливий і дещо інший відтінок, який прочитується з назви книги Р. Сафранські «Ніцше: біографія його думки» (2016), тобто саме життя постає конститутованим думкою – не думка є результатом і наслідком життєвих ситуацій і подій, а життя постає похідним від думки. Перша автобіографія написана в 14 років, між 1858 і 1868 роками Ніцше напише дев'ять автобіографічних нарисів. Р. Сафранські цілком правомірно розглядає ці досліді в контексті питання «як я став тим, чим є» (с. 17) і називає Ніцше «атлетом бдіння і цілковитого самовладання» (с. 18), що звичною мовою філософської понятійності

називається рефлексією, яка неможлива без раціональної домінанти і тому Ніцше – дуже дивний прибічник ірраціоналізму. Домінанта його інтересів – увага до первинного і непідробного, того, що становить дієву силу всього, на що Ніцше (1990) і вказує в першій своїй книзі: філософськи налаштована людина має передчуття, що під цією дійсністю, в якій ми живемо і існуємо, лежить прихована, друга дійсність, у всьому відмінна, і отже, перша є ілюзією (с. 60). У цьому присутні мотиви Шопенгауера, але вихідне сприймання належить самому Ніцше. Провідна тема першої книги – оптика подвійного бачення, експлікованого через дію двох начал, названих іменами грецьких богів, при цьому, всупереч поширеній думці, жодному з них Ніцше не віддає перевагу. Що це за дійсність, в якій ми живемо і яка кваліфікується Ніцше як ілюзія?

Посилання на ілюзорність, у якій ми живемо, стає засадою дещо іншого іменування філософії Ніцше, досить звично називати ніцшеанство нігілізмом. Так, стверджує Вудворд (2011), вважаючи нігілізм ключем до розуміння творчості Ніцше, «філософія Ніцше може мати певну послідовність, оскільки вона обертається навколо центральної концепції нігілізму». (с. 6). Як співвідносяться філософія життя і нігілізм, які смисли дозволяють бачити між ними узгодженість? За якої умови можливий життєстверджуючий радісний характер вчення, на чому наполягає сам Ніцше: «Воістину, для страждених робив я і те, і те; та все ж мені здається, що кращою моєю справою було те, коли я вчився по-справжньому радіти. Відколи існує людство, людина надто мало раділа: таж це, брати мої, наш первородний гріх! Коли ми навчимося по-справжньому радіти, тоді ми вже геть забудемо, як завдавати горя іншим і вигадувати лихо» (Ніцше, 1993).

Мета статті. У центрі розгляду питання: в якому відношенні до життя знаходиться розуміння нігілізму у Ніцше і чи можливо вважати його апологетом життя? Зі згаданим раніше терміном ніцшеанство пов'язується саме апологія життя, яким чином Ніцше відстоює права життя і як можна співвіднести життєстверджуючий характер філософії Ніцше з нігілізмом?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасне сприйняття спадщини Ніцше певною мірою спирається на гайдеггерівський варіант розгляду, коли саме нігілізм постає вихідною засадою його світовідношення (Woodward, 2011). Увага до нігілізму загострена тим, що феномен нігілізму розглядається не просто як поняття деякої концепції, а бачиться долею європейської культури (Кобець, 2015; Матвієнко, 2016) і постає як подія історичного руху, оцінка якої неоднозначна, хоча домінантним є

відчуття небезпеки. Загострено акцентується цей аспект тематизований Е. Северино (2016), книга якого «Сутність нігілізму» (1972) у 2016 році вийшла в перекладі англійською, підтвердивши значущість проблематики. Небезпеки, пов'язані з технічною експлуатацією природи, руйнуванням цілісності світу, він зумовлює безумством переконань західної думки, що речі виникають із ніщо і в існуванні є радикальне ніщо. При тому, що занепокоєність долею світу цілком обґрунтована, слід зазначити дещо одностороннє розуміння Е. Северино феномену нігілізму. Це характерне не тільки для нього, занепокоєння політичним тероризмом спричинило розгляд нігілізму у світлі проблематики «правового нігілізму», що має чисто прикладний характер і не стосується спадщини Ніцше. Ван Тонгерен (2018) уникає упередженої односторонності під час розгляду нігілізму: він розгортає детальну історію нігілізму від раннього християнства до наших днів, розглядаючи прояви його не тільки у філософії і політичній історії, а й у літературі, яка, за його думкою, здатна наблизити людину до досвіду нігілізму краще, ніж філософія. Для даного розгляду важливим є визнання, що досить часто термін «нігілізм» використовується поверхнево, і це спонукає до уважного перечитування текстів самого Ніцше, які і наведені в додатках до книги.

Раніше йшла мова про значущість для розуміння ідейного універсуму Ніцше поняття «життя», що поміщує його спадщину в рубрику «філософія життя». Словесні конотації, пов'язані із цим словосполученням, далеко не однозначні. Мені вже доводилося відзначати (Лимонченко, 2014, с. 101) принаймні подвійність філософій родового відмінку – так, філософія життя може розумітися як філософські роздуми про життя (найчастіше так і розуміється, так само як в інших випадках філософії родового відмінку), але виразно наявний інший зміст – філософствування від життя, що вказує на специфічність вихідної підстави, емпіричного матеріалу для філософського розгляду. Як поняття наукового дискурсу життя позначає живу природу, це поняття біології. Так, лінгвісти під час дослідження лексеми «життя» вказують в якості смислового ядра розуміння життя як фізіологічного існування людини, тварини, всього живого (Ожегов, 2006, с. 488). Цей відтінок присутній у деяких текстах Ніцше, але в цілому він відходить від розуміння боротьби за існування як знаряддя вдосконалення життя, проте у вченні Ніцше про надлюдину цілком можливо бачити пророцтва істоти, що перевершує людину, і це стає предметом дискусій вчених, мислячих у руслі трансгуманізму (Nietzsche and Transhumanism, 2017).

Для філософського дискурсу характерне визнання принаймні двох планів – життя як деякого стану одиничного утворення (організму), що реалізує і зберігає себе шляхом обміну своїх складових частин і речовин навколишнього світу (метаболізм), і часової подієвості, яка не співпадає із самими процесами метаболізму, що найбільш виразно представлено в житті людини – життя людини відбувається не всередині організму, але в зовнішній подієвості. Поміщення Ніцше в рубрику «філософія життя» робить звернення до викладу життєвих ситуацій його біографії обов'язковим елементом розуміння його ідейної спадщини (Лютій, 2016, Менжулін, 2017). Але зрозуміти справжню подієвість його життя можливо лише за умови заглиблення в його тексти, що і передбачається зробити далі.

Для розгляду зазначеної проблеми важливою є теза про єдність спадщини Ніцше без розподілу на окремі етапи (Стронг, 2003, с. 57): перший значний твір Ніцше, присвячений грецькій трагедії, слушно розглядати не у вузькій проблематиці естетики, але як первинну інтуїцію, розгорнену в подальшому (Babich, 2016; Daniels, 2016; Daniels, 2019).

У цілому можна визнати, що Ніцше ставить завдання обґрунтувати життєстверджуючі принципи, і в цьому контексті перевага віддається установкам волі до влади, в той час як із нігілізмом пов'язані конотації занепадницького ослаблення, декадансу. Співвіднесені так, ці принципи постають протилежними, але під час їх експлікації простежується логічна зв'язність і зумовленість.

При тому, що Ніцше говорить про себе як прихильного до життя, більш того – називає життя «коханим» (Ніцше, 1993), неоднозначність його прихильності і любові відзначена самим Ніцше: «Від щирого серця люблю я тільки життя... і, воістину, найміцніше тоді, коли його ненавиджу!» (Ніцше, 1993). Можливо не загострювати увагу на цих словах і вважати їх виразом психічної неврівноваженості або стилістичним прийомом, але досить евристично прочитувати їх і як первинно-вихідний принцип світовідношення Фрідріха Ніцше – постійну амбівалентність, що практикується свідомо, і це робить його тексти провokatивними, спонукаючими до думки.

Ніцше вічною і початковою художньою силою визнає діонісійний початок, однак Аполлон як бог таких сил, які творять образами (Ніцше, 1990, с. 60), названий таким, що сповіщує істину і майбутнє, більш того – він постає «блискучим» і є божеством світла, яке панує над ілюзорним блиском краси у світі фантазії. Вища істинність й досконалість його протистоїть урив-

частій і безладній дійсності дня (Ницше, 1990, с. 60). Звернемо увагу на словосполучення «уривчаста безладна дійсність дня» – воно характеризує зовнішню подієвість, що звично відносити до подій людського життя, проте за логікою Ніцше ця дійсність ілюзорна, тобто в самій подієвості життєвого потоку присутня подвійність. Безпосередньо виразною є нав'язлива уривчаста незв'язність – у «Так говорив Заратустра» сказано прямо, що людське існування моторошно і завжди позбавлене сенсу – Заратустра хоче вчити людей смислу їх буття. Повсякденна дійсність як метушлива наповненість людського життя викликає в Ніцше жах і бачиться примарною (Сафрански, 2016, с. 9), мистецтво, особливо музика, і роблять життя виносимим.

Людське життя наповнене стражданням, і це сповна знали і переживали греки всупереч класичному образу античності, об'ємно представленою Вінкельманом. Унікальне місце греків зумовлено набуттям ними здатності перетворювати «уривчасту нескладну дійсність дня», нестерпну для людини, і це робить мистецтво: винести життя можливо за допомогою мистецтва, в якому Діоніс говорить мовою Аполлона, Аполлон же говорить мовою Діоніса (Ницше, 1990, с. 144). Хоча Ніцше говорить про шляхи обману, за допомогою якого аполлонічний початок здобуває рішучу перемогу над діонісійним, однак і це трагічне знання є дією аполлонічного початку: Ніцше розтлумачує, що діонісійне підпілля світу може виступати лише тією мірою, якою воно може бути потім подолано аполлонічною просвітлюючою і перетворюючою силою, і обидва ці художні початки розвивають свої сили в строгому співвідношенні відповідно до справедливості (Ницше, 1990, с. 156).

Можливо припустити заперечення, що так розуміє співвідношення життя і мистецтва ранній Ніцше, який стоїть на позиціях класичної філології, в той час як у подальшому він спростовує розуміння мистецтва як засобу витримати тяготи життя, безстрашно філософствуючи молотом, тобто філософський тероризм відсуває філософський естетизм. Ризикну стверджувати, що при всіх змінах предметно-тематичної складової частини внутрішній жар його думки збережений – цим є жага непідробного і первинно-дієвого, очищеного від брехливості і оманливого морока.

У «Так говорив Заратустра» спадкоємність очевидна. Найбільш експліковане його розуміння життя саме в цій книзі, гранично неакадемічній – це скоріше візіонерський роман, але саме в ньому основні ідеї викладені послідовно. Первинно стверджується важкість життя, хоча «не слід прикидатися такими розні-

женими! Всі ми прекрасні в'ючні осли та ослиці» (Ніцше, 1993), любимо ж ми життя «не тому, що до життя, а тому, що до любові ми звикли» (Ніцше, 1993). І якщо ми звикли до любові, то слід постаратися, щоб скінчилося життя, яке є тільки стражданням (Ніцше, 1993). Шлях до цього – ніяк не повстання, яке названо доблестю раба (Ніцше, 1993), в той час як «все, що ви любите, ви повинні спершу наказати собі», «ти повинен» звучить приємніше, ніж «я хочу» (Ніцше, 1993). Ніцше говорить про слухняність як обов'язкову властивість життя: «Та хоч де я знаходив живе, всюди я чув про покору. Все живе покірливе. По-друге: наказують тому, хто не вміє коритися собі. Така натура живого. По-третє: я чув, що наказувати важче, ніж коритись» (Ніцше, 1993).

Тут слід звернути увагу на провокативне обертання звичної життєвої мудрості, відповідно до якої краще один раз побачити, ніж кілька разів почути – Ніцше не довіряє зору, він вимагає чути очима і журиться: «Може, треба спершу повідривати їм вуха, щоб вони навчилися слухати очима?» (Ніцше, 1993). Можна стверджувати, що мова не стільки про слух як фізіологічну здатність, скільки про слухняність як схильність душі приймати. Тим більше, в Ніцше йде мова про перемогу над собою як обов'язкову властивість життя. Таким шляхом вводиться концепт волі до влади, пов'язаний не з політичним дискурсом, – у Ніцше підкреслений зв'язок із творчим відтворенням світу і себе.

Винести життя можливо за умови творчого відтворення світу: «І те, що ви звете світом, ви повинні спершу створити: нехай ним стануть ваш розум, ваші уявлення, любов і воля! Воїстину, це задля вашого щастя – щастя тих, хто пізнає. І як ви, пізнаючи, могли жити без цієї надії? Не слід вам перейматись і незбагненим, і нерозумним» (Ніцше, 1993). Дуже знаменно, що розхожий образ Ніцше, який ніби відкидає знання і пізнання, є неточним, і якщо в ранньому тексті виявлено недовіру вірі в життя, керовану наукою (Ніцше, 1990, с. 126), то Заратустра, заглянувши в очі життя, спочатку пізнає його як незбагненне, але життя спростовує це: «О життя, недавно я зазирнув тобі в очі, і мені здалося, ніби я поринаю в незбагненне. Але ти підчепило мене золотим гачком і глузливо сміялося, коли я назвав тебе незбагненим» (Ніцше, 1993). Важко не побачити в золоті гачка, що належить життю і мудрості, блискуче сонячне світло Аполлона – гачок, звичайно ж, чіпляє, але це не залізний гачок насильства, а золото світла як метафори знання, що дозволяє розрізняти-розпізнавати.

Головна мудрість в тому, що біль і страждання можна витримати за умови волі до вищої таємниці життя: «Ось яку таєм-

ницю повідало мені саме життя. «Дивись, – говорило воно, – я завжди повинне долати самого себе» (Ніцше, 1993). Ніцше тісно пов'язує життя, жадання влади, переоцінку цінностей (про яку говорить як про зло) і вище благо, називаючи його творчим. Трохи раніше сказано прямо: «Творити – ось велике звільнення від страждань і засіб полегшити життя. Та щоб бути творцем, треба зазнати страждань та істотних змін. Так, творці, не одну гірку смерть повинні ви пережити. Так будьте ж заступниками й поборниками всього минущого» (Ніцше, 1993).

Коли Заратустра (або Ніцше?) говорить, що дещо цінується вище, ніж саме життя, то мова і йде про нестримну волю до творення: «Лиш там, де є життя, є й жадання, – але не жадання жити, а – так учу я тебе – жадання влади!» (Ніцше, 1993). Усупереч розповсюдженим поглядам жадання влади розкривається як нестримна воля до творчості: «Звісно, ви називаєте це жаданням творити або прагненням до мети, до вищого, далекого, складнішого – але все це єдине, в усьому одна таємниця. Краще мені загинути, ніж зректися цього єдиного; знай: воістину, де є занепад і осінь, там життя віддає себе в жертву – задля влади! Я мушу бути борнею, і становленням, і метою, і запереченням мети: ох, хто вгадує моє жадання, вгадує також, якими кривавими шляхами доводиться йому йти. Хоч би що я створювало і хоч як любило створене – я повинно одразу ставати супротивником йому і своїй любові: цього прагне моє жадання» (Ніцше, 1993).

Так у дискурс ствердження життя вводиться проблематика знищення, ніщо як неодмінної передумови творчості, і нігілізм пов'язується з філософією життя.

І перше, що слід зазначити, – це конструктивна роль ніщо, яку не бачить або не приймає до уваги Е. Северино, який рухається дещо за спрощеною логікою: якщо кінжалом можна вбити – геть усі гострі предмети. При тому, що думка Е. Вудворта щодо нігілізму як ключа до творчості Ніцше слухна, але сам термін не зустрічається в більшості робіт Ніцше, більше того – він активно задіяний у праці, яка не підготовлена до друку самим Ніцше, і багато хто її не визнає. Паоло Д'Іоріо вважає видання чорнових матеріалів у вигляді книги «видавничою пасткою» (Д'Іоріо, 2003, с. 512) і наводить аналогічні думки інших дослідників, серед яких Ж. Гран'є, який називає цю компіляцію «видавничою фальсифікацією» (Гран'є, 2003, с. 515). Навіть якщо і звертатись до видання, не можна вважати ці матеріали підсумковим останнім текстом самого Ніцше. Головне сказане раніше.

Хоча Д'Іоріо говорить, що і Гайдеггер потрапив у цю пастку, але слід зазначити, що стаття Гайдеггера має назву «Європей-

ський нігілізм» – це акцентує увагу на подіях європейської історії, і подієвий характер нігілізму постійно підкреслюється – мову Гайдеггер веде про Ніцше і навіть виділяє п'ять головних рубрик його думки (нігілізм, переоцінка всіх цінностей, жадання влади, вічне повернення того ж самого, надлюдина), але у центрі його уваги не Ніцше, а європейська історія, яку він ставить завдання зрозуміти через Ніцше (Хайдеггер, 1993). Наше завдання децю інше – спробувати зрозуміти самого Ніцше, і тому подивимось, у якому контексті Ніцше говорить про нігілізм. Ніцше називає нігілізм «самим страшним з усіх гостей» (Ницше, 2005, с. 29), але що в ньому викликає страх? У наступній тезі йде мова про загибель християнства, яке гине від чуття правдивості і відрази до фальші, високо розвинених християнством, – епоху, при вході у яку стоїть нігілізм, він називає найчеснішою і найжалісливішою. У цьому можна відчувати деяку іронію, але спливає до думки вигук Заратустри: «Я люблю людей. <...> любити людину можна тільки за те, що вона – перехід і загибель. Я люблю тих, котрі живуть не інакше, як приречені на загибель: адже вони ступають по линві. Я люблю тих, хто вмів глибоко зневажати: адже вони вмють глибоко шанувати, вони – стріли, що прагнуть до іншого берега» (Ніцше, 1993).

Внутрішньо логічно ув'язані творче становлення як те, що Заратустра любить у людині, і готовність до зміни, переоцінки звичних прив'язаностей, що й іменується приреченістю на загибель, тобто глибинна засада творення – здатність увійти у стан відкритості і свободи від нагромаджених смислів. В. Бібіхін (2003) називає тезу про співіснування руйнації і підйому тим, чому Ніцше дає назву «нігілізм» (с. 330), при цьому ставиться завдання перейти від нігілізму, який отруїв (пост)християнську культуру, до нігілізму, який би став тверезістю, здатністю уникати облудних богів і цінностей.

Висновки. Переоцінка цінностей – не заміна одних ідолів на інших, а переродження самого зору, яке звільнюється від нашарувань, що заважають бачити справжнє первинно-непідробне і тому непередметне: досконалий нігіліст працює зі своїм зором, для переміни якого потрібно змінювати не об'єкт, а працювати зі своїм способом бачення, оскільки «той, хто бачить, здатний бачити світ у різному світлі і кольорі. Цією здатністю він дарував світові якості. Він створював проєкцію себе на світ» (Бибихин, 2003, с. 335). Завдання змінювати себе викликає страх і потребує мужності. У філософській думці із самих перших її кроків здійснення філософського акту тісно ув'язується зі смертю, яка має не фізіологічний, а філософський характер (Лімонченко, 2019).

І найнеприємніший аспект у цьому – підозра до самого себе: критико-аналітичне ставлення до іншого містить аспект героїчного протистояння, в той час як постійна критична аналітика самого себе легко обертається слабкістю. Тому Ніцше і говорить про два нігілізми – активний і пасивний: неспокій щодо самого себе може обернутися волею до подолання слабкості, а може обернутися втому і ницістю людини. Розвінчання будь-яких піднесено-ідеалізуючих образів щодо світу і, в першу чергу, самого себе і робить філософію Ніцше зразковою пропедевтикою творчості як такого способу життя людини, в якому вона «нігілює» наочний стан і готова приймати на себе відповідальність за це.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бибихин В. Ніцше в поле європейської місли. *Ніцше и современная западная мысль*. Санкт-Петербург-Москва : Летний сад, 2003. С. 330–345.
2. Д'Иоріо П. Все эти «Воли к власти». *Ніцше и современная западная мысль*. Санкт-Петербург-Москва : Летний сад, 2003. С. 490–539.
3. Кобець Р. Виднокола «декадентського нігілізму». Пізній Ніцше і криза європейської культури. *Філософська думка*. 2015. 1. С. 90–100.
4. Лимонченко В.В. Філософія і музика. *Гуманітарний журнал*. Літо-осінь, 3-4. Дніпропетровськ : Вид-во Національного гірничого ун-ту, 2014. С. 100–109.
5. Лимонченко В. «Філософська смерть» як методологічний принцип. *Людознавчі студії: Збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»*. 2019. 38. С. 45–58. doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.38.186111>.
6. Лютий Т. Ніцше. Самоперевершення. Київ : Темпора, 2016.
7. Матвієнко І.С. Проблема нігілізму у європейській культурі (філософські погляди Ф. Ніцше). *Гілея: науковий вісник*. 2016. 110. С. 156–158.
8. Менжулін В. Про нередуційну біографію та вічне самоперевершення. *Лютий Т. Ніцше. Самоперевершення*. Київ : Темпора, 2016. *Sententiae*, 36:1, 166–172.
9. Ніцше Ф. Воля к власти. Опыт переоценки всех ценностей. Москва : Культурная Революция, 2005.
10. Ніцше Ф. Рождение трагедии, или Эллинство и пессимизм. *Сочинения в 2 т. Т. I*. Москва : Мысль, 1990. С. 47–157.
11. Ніцше Ф. Так казав Заратустра. Київ : Основи, 1993. URL : http://chtyvo.org.ua/authors/Nietzsche_Friedrich/Tak_kazav_Zaratustra_Zhadannia_vlady/.
12. Ожегов С.И. Толковий словарь русского языка: около 80 000 слов и фразеологических выражений. Москва : ТЕМП, 2006.
13. Риккерт Г. Філософія життя. *Науки о природе и науки о культуре*. Москва : Республика, 1998. С. 206–342.

14. Сафрански Р. Ницше: биография его мысли. Москва : Издательский дом «Дело» РАНХиГС, 2016.
15. Стронг Т.Б. Философия и политика культурной революции. *Ницше и современная западная мысль*. Санкт-Петербург-Москва : Летний сад, 2003. С. 18–57.
16. Хайдеггер М. Европейский нигилизм. *Хайдеггер М. Время и битие: Статьи и выступления*. 1993. Москва : Республика, 1993. С. 63–176.
17. Babich, Babette E. Reading Nietzsche's *The Birth of Tragedy*. *New Nietzsche Studies*. (Volume 10, Issue ½, i-ii). 2016. DOI: <https://doi.org/10.5840/newnietzsche2016101/21>.
18. Daniels Paul. (2019). *The Birth of Tragedy: Transfiguration through Art. The New Cambridge Companion to Nietzsche*. 2019. Cambridge University Press. P. 47–173.
19. Daniels, Paul Raimond. Nietzsche and 'The Birth of Tragedy'. *Acumen*. 2017.
20. Nietzsche and Transhumanism: Precursor or Enemy? Edited by Yunus Tuncel. Cambridge Scholars Publishing, 2017.
21. Severino, E. *The Essence of Nihilism*. London, New York : Verso Books, 2016.
22. Tongeren, Paul van. *Friedrich Nietzsche and European Nihilism*. Cambridge : Scholars Publishing, 2018.
23. Woodward, Ashley. *Understanding Nietzscheanism*. Acumen. 2011.

REFERENCES

1. Bibihin, V. (2003). Nicshe v pole evropejskoj mysli [Nietzsche in the field of European thought]. *Nicshe i sovremennaya zapadnaya mysl – Nietzsche and modern Western thought*. (330-345). Sankt-Peterburg-Moskva: Letnij sad. [in Russian].
2. D'Iorio, P. (2003). Vse eti «Voli k vlasti» [All these «Will to power»]. *Nicshe i sovremennaya zapadnaya mys – Nietzsche and modern Western thought*. (490-539). Sankt-Peterburg-Moskva: Letnij sad. [in Russian].
3. Kobec, R. (2015). Vidnokola «dekadentskogo nigilizmu». Piznij Nicshe i kriza yevropejskoyi kulturi [A view of «decadent nihilism». Late Nietzsche and the crisis of European culture]. *Filosofska dumka – Philosophical thought*, 1, 90-100. [in Ukrainian].
4. Limonchenko, V.V. (2014). Filosofiya i muzyka [Philosophy and music]. *Gumanitarnij zhurnal - Humanitarian magazine*, 3-4. Dnipropetrovsk: Vid-vo Nacionalnogo girnichogo un-tu, 100-109. [in Russian].
5. Limonchenko, V. (2019). «Filosofska smert» yak metodologichnij princip [«Philosophical death» as a methodological principle]. *Lyudinoznavchi studiyi: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filosofia»*. – *Human studies: Series of «Philosophy»: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 38, 45-58. doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.38.186111> [in Ukrainian].

6. Lyutij, T. (2016). Nicshe. Samoperevershennya [Nitsche. Self-completion]. Kiyiv: Tempora. [in Ukrainian].

7. Matviyenko, I. S. (2016). Problema nigilizmu u yevropejskij kulturi (filosofski poglyadi F. Nicshe) [The problem of nihilism in European culture (philosophical look at F. Nietzsche)]. *Gileya: naukovij visnik – Gilea: science newsletter*, 110, 156-158. [in Ukrainian].

8. Menzhulin, V. (2017). Pro neredukcijnju biografiyu ta vichne samoperevershennya (Lyutij, T. Nicshe. Samoperevershennya. K.: Tempora, 2016) [About nonreduction biography and self-perfection (Lyutiy, T. Nietzsche. Self-perfection. K.: Tempora, 2016)]. *Sententiae*, 36:1, 166-172. [in Ukrainian].

9. Nicshe, F. (2005). Volya k vlasti. Opyt pereocenki vseh cennostej [The will to power. Experience revaluation of all values]. Moskva: Kulturnaya Revolyuciya. [in Russian].

10. Nicshe, F. (1990). Rozhdenie tragedii, ili Ellinstvo i pessimizm [The birth of tragedy, or Hellenism and pessimism]. *Sochineniya v 2 t. – Works in 2 t.* (T. 1, 47-157). Moskva: Mysl. [in Russian].

11. Nicshe, F. (1993). Tak kazav Zaratustra [Thus Spoke Zarathustra]. (7-328). Kiyiv: Osnovi. Retrieved from http://chtyvo.org.ua/authors/Nietzsche_Friedrich/Tak_kazav_Zaratustra_Zhadannia_vlady/ [in Ukrainian].

12. Ozhegov, S.I. (2006). Tolkovyy slovar russkogo yazyka: okolo 80 000 slov i frazeologicheskikh vyrazhenij [Explanatory dictionary of the Russian language: about 80,000 words and phraseological expressions]. Moskva: TEMP. [in Russian].

13. Rikkert, G. (1998). Filosofiya zhizni [Philosophy of life]. *Nauki o prirode i nauki o kulture – Natural sciences and cultural sciences.* (206-342). Moskva: Respublika. [in Russian].

14. Safranski, R. (2016). Nicshe: biografiya ego mysli []. Nietzsche: a biography of his thoughts]. Moskva: Izdatelskij dom «Delo» RANHiGS. [in Russian].

15. Strong, T.B. (2003). Filosofiya i politika kulturnoi revolyucii [Philosophy and politics of the cultural revolution]. *Nicshe i sovremennaya zapadnaya mysl – Nietzsche and modern Western thought.* (18-57). Sankt-Peterburg-Moskva: Letnij sad. [in Russian].

16. Hajdegger, M. (1993). Evropejskij nigilizm [European nihilism]. *Hajdegger M. Vremya i bytie: Stati i vystupleniya – Time and Being: Articles and Speeches.* (63-176). Moskva: Respublika. [in Russian].

17. Babich, Babette E. (2016). Reading Nietzsche's The Birth of Tragedy. *New Nietzsche Studies.* (Volume 10, Issue ½, i-ii). DOI: <https://doi.org/10.5840/newnietzsche2016101/21>

18. Daniels, Paul. (2019). The Birth of Tragedy: Transfiguration through Art. (47-173). *The New Cambridge Companion to Nietzsche.* Cambridge University Press.

19. Daniels, Paul Raimond. (2017). Nietzsche and 'The Birth of Tragedy'. *Acumen.*

20. Nietzsche and Transhumanism: Precursor or Enemy? (2017). Edited by Yunus Tuncel. Cambridge Scholars Publishing, 2017.

21. Severino, E. (2016). The Essence of Nihilism. London, New York: Verso Books.

22. Tongeren, Paul van. (2018). Friedrich Nietzsche and European Nihilism. Cambridge: Scholars Publishing.

23. Woodward, Ashley. (2011). Understanding Nietzscheanism. Acumen.